

LIDIA MICHALSKA-BRACHA

<https://orcid.org/0000-0003-0691-7429>

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Nineteenth-century women's egodocuments in the historian's research workshop. (On the margins of the NPDH project: "Memoirs and letters of Polish authors from the Western Krai (Lithuania, Belarus, Ukraine) 1795–1918")

Abstract

The paper is devoted to the research on the nineteenth-century women's diaries, memoirs, and epistolography, carried out in the years 2013–2017 as part of the international project of the National Program for the Development of Humanities: "Memoirs and letters of Polish authors from the Western Krai (Lithuania, Belarus, Ukraine) in the years 1795–1918". It discusses the status and role of the nineteenth-century women's egodocuments in contemporary humanities. The study refers to the importance of autobiographical reflection and cultural perspective, and the major point of reference are selected examples of collections of manuscript letters, memoirs, and diaries of Polish women authors from the so-called Taken Lands¹ (Lithuania, Belarus, Ukraine) in the nineteenth century, and those women who were associated with these areas only for a period of time, as well as those who only wrote about the Taken Lands. This article focuses primarily

¹ Polish historiography commonly refers to the Western Krai as the Taken/Stolen Lands or the Russian Seizure. The most western part of this area is often referred to as *Kresy* or Eastern Borderlands.

on the collections of manuscripts in Lithuanian and Ukrainian archives and libraries (Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius, Lithuanian State Historical Archives in Vilnius, Central State Historical Archives of Ukraine in Kiev, Vernadsky National Library, Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, V. Stefanyk National Scientific Library).

Keywords: female egodocuments of the nineteenth century, women's history, Western Krai in the nineteenth century

**DZIEWIĘTNASTOWIECZNE EGODOKUMENTY KOBIECE
W WARSZTACIE BADAWCZYM HISTORYKA. (NA MARGINESIE
PROJEKTU NPRH: „PAMIĘTNIKI I LISTY POLSKICH AUTORÓW
Z ZIEM ZABRANYCH (LITWA, BIAŁORUŚ, UKRAINA) 1795–1918”)**

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest problematyce badań nad dziewiętnastowieczną literaturą pamiętnikarską oraz epistolografia kobiecą, jakie w latach 2013–2017 prowadzone były w ramach międzynarodowego projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki: „Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziem Zabrzanych (Litwa, Białoruś, Ukraina) 1795–1918”. Dyskusji poddano status i miejsce dziewiętnastowiecznych kobiecych egodokumentów we współczesnej humanistyce. Odwołano się do znaczenia refleksji autobiograficznej i perspektywy kulturowej w tych badaniach, za punkt odniesienia przyjmując wybrane przykłady rękopiśmiennych kolekcji listów oraz pamiętników i dzienników polskich autorek pochodzących z tzw. Ziem Zabrzanych (Litwa, Białoruś, Ukraina) w XIX w. lub tych kobiet, które związane były z tymi terenami wyłącznie przez jakiś okres swojego życia, bądź piszących o Ziemiach Zabrzanych. W niniejszym artykule uwagę skoncentrowano przede wszystkim na zbiorach rękopiśmiennych litewskich i ukraińskich archiwów i bibliotek (Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy w Kijowie, Biblioteka Narodowa im. W. Wernadskiego, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka).

Słowa kluczowe: kobiece egodokumenty XIX w., historia kobiet, Ziemie Zabrzane w XIX w.

Research assumptions

The study of the nineteenth-century women's egodocuments is not only part of a broader biographical research perspective, but also refers to no less important primary source-related issues². The research potential of the nineteenth-century memoir literature and women's epistolography cannot be underestimated in this type of research. Therefore, it seems crucial to draw attention to two main issues that shape the further study plan: (1) the importance of personal sources in the study of women's history, with reference to autobiographical reflection in biographical research³; (2) the status of women's egodocuments in contemporary humanities and the practice and perspectives of this kind of research⁴.

The shape of my research proposal was determined mainly by the cultural perspective that perceives various forms of nineteenth-century writings (journals, memoirs, diaries, letters) as texts of culture, which defines the interpretative area of my further observations. They occupy a special place in the contemporary reflection on the nineteenth-century women's biographies, expanding the area of historical inquiry with inspirations from other disciplines, including anthropology, sociology, literary criticism, and psychology⁵. I consider this interdisciplinary aspect a very important cognitive category. It allows to conceptualize the subject of research on egodocuments, to categorize them, and to attempt to understand the world presented by women (which acts as a form

² Compare, among others: Jolanta Sikorska-Kulesza (ed.), *Edytorstwo źródeł XIX wieku. Problemy teoretyczne i praktyka edytorska*, (Warszawa: Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 2016); Witold Molik, „Jak daleko można masakrować zasady edytorstwa dziewiętnastowiecznego pamiętnikarstwa?”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrananych – rola i miejsce w badaniach historycznych*, (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017), 23–30; Kazimierz Karolczak (ed.), *Pamiętniki, dzienniki i relacje jako źródła do badań historycznych XVIII–XX wieku*, (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2011).

³ Kaja Kaźmierska (ed.), *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, (Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS, 2012); eadem, „Badania biograficzne w naukach społecznych”, *Przegląd Socjologii Jakościowej*, vol. 9, no. 3, 2013, 6–10.

⁴ Waldemar Chorażyczewski, Arvydas Pacevičius, Stanisław Roszak (eds.), *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015).

⁵ Philippe Lejeune, *Wariacje na temat pewnego paktu o autobiografii*, (Kraków: Universitas, 2001); Małgorzata Czermińska, *Autobiograficzny trójkąt. Świadectwo, wyznaczenie i wyzwanie*, (Kraków: Universitas, 2000).

of cognizable culture) and how it translates into the historian-researcher's language (who acts as the learning culture), to refer here to a very interesting research concept of Jan Pomorski⁶. In this approach, the subject of scientific inquiry lies in the search for and understanding of what exists at the intersection of the two spaces: the "learning culture, and the cognizable culture". This research is also a common ground for a meeting of those representatives of many humanities and social disciplines who consider reflection on autobiographical narrative as an integral part of their own scientific research.

Nineteenth-century women's egodocuments – research practice

The point of reference for these considerations are the nineteenth-century women's egodocuments inventoried as part of the international project of the National Program for the Development of Humanities (NPDH), titled: "Memoirs and letters of Polish authors from the Western Krai (Lithuania, Belarus, Ukraine) 1795–1918"⁷. The final result of the grant, which was implemented in 2013–2017 at the Jan Kochanowski University in Kielce under the supervision of Prof. Wiesław Caban, an inventory of nearly 5,300 manuscript and printed letters and diaries, including 793 hand-written and 1,534 printed diaries, and 2,486 hand-written and 476 printed letters. In terms of the number of the sources obtained and the scope of the source query, the results are certainly impressive. However, they do not exhaust the extensive research problem and the resulting need to document the written Polish national heritage outside the country, mainly in the East. The queries made by a team of researchers in more than forty Polish and foreign archives and libraries (Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, Russia [including Siberia], France, England) revealed the scale and dispersion of Polish

⁶ Jan Pomorski, *Homo Metahistoricus. Studium sześciu kultur poznających historię*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2019).

⁷ Wiesław Caban, „Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziemi Zabranych – charakterystyka projektu naukowego Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki – stan realizacji i perspektywy badawcze”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy*, 13–22; Lidia Michalska-Bracha, Wiesław Caban, „Memoirs and Letters of Polish Authors from the Western Krai (Lithuania, Belarus, Ukraine) from the period of 1795–1918”, *Respectus Philologicus*, no. 33, 2018, 111–120.

documents stored in the East which require further cataloguing. A further result was the introduction into the scientific circulation of a number of valuable, often unique, memoirs and epistolographic sources written by the Poles from the Taken Lands in the nineteenth century. The final outcome of the work is not only an Internet database of the inventoried manuscript and printed memoirs and letters of Polish authors from the Lands Taken in the nineteenth century (<https://nprh.ujk.edu.pl/>), but also the publication of eight volumes of critically edited memoirs and letter collections⁸, as well as a three-volume catalogue of primary sources inventoried so far as part of the discussed NPDH project⁹.

An integral part of the inventoried collection are the nineteenth-century legacies of Polish women authors from the Lands Taken, and those whose fate was only partly associated with the area. Interestingly, of the total number of approximately 3,279 inventoried manuscript memoirs and letter collections, women's legacies are not so few, as close to 10%, i.e. 312 bibliographic entries (159 for memoirs and 153 for letters). Women's printed memoirs and letters were not included in this calculation. However, the index itself to both volumes of the

⁸ Małgorzata Przeniosło, Marek Przeniosło (eds.), *Wilno i Wileńszczyzna w pamiętnikach z lat pierwszej wojny światowej (Materiały ze zbiorów wileńskich i londyńskich)*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2014); Michał Brensztejn, *Dziennik 1915–1918. Część 1: rok 1915 i 1916*, Małgorzata Przeniosło, Marek Przeniosło (eds.), (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2015); Stanisław Wiech (ed.), *Nieznane listy z Ziemi Zabraných*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2016); Mariusz Nowak (ed.), *Polacy z Wilna i ze Żmudzi na zesłaniu. Pamiętnik Józefa Bogusławskiego i księdza Mateusza Wejta*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2016); Jan Witort, *O syberyjskim zesłaniu i rusyfikacji Żmudzi*, Wiesław Caban, Jerzy Szczepański (eds.), (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017); Seweryn Romer, *Wspomnienia spisane w 1863 roku*, Tamara Bairašauskaitė (ed.), (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017); *Pamiętnik Emila Dybrowskiego*, Anna Brus (prep.), (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017); *Moje wspomnienia w Massalanach spisane. Pamiętniki Jana ordynata Bispinga 1842–1892*, Jerzy Pajak, Jerzy Szczepański (eds.), (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017).

⁹ Maria Domańska-Nogajczyk, Tomasz Wójcik, Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziemi Zabraných (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu*, vol. 1: *Pamiętniki rękopiśmienne i drukowane*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017); eidem (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziemi Zabraných (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu*, vol. 2: *Listy rękopiśmienne i drukowane*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017); Maria Domańska-Nogajczyk, Tomasz Wójcik (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziemi Zabraných (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu*, vol. 3: *Indeks osobowy autorów wspomnień, autorów listów i ich adresatów*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017).

catalogues includes 1,500 names of authors of memoirs and letters and their addressees. The largest collection of women's memoirs and letter collections inventoried in the course of the NPDH project comes, apart from national collections, from Lithuanian and Ukrainian archives and libraries. The queries included several archives and libraries, but the most interesting examples of women's memoirs and letters were found in the the Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius, the Lithuanian State Historical Archives in Vilnius, the Central State Historical Archives of Ukraine in Kiev, the Vernadsky National Library in Kiev, and the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv. When it comes to national archival resources, the legacy of women authors from or associated with the Taken Lands was revealed in many of the archives and libraries queried, but the number of these sources varies greatly¹⁰.

For the most part, the authors of the letters and memories inventoried in the NPDH project were representatives of the landed gentry, socially engaged women, active in cultural and social life; women fighting to preserve Polishness in the era of partitioned Poland, engaged in charitable and educational activities; women active in the January Uprising, exiled deep into Russia, emigrants, activists of women's societies, emancipants, writers, and, finally, women curious of the world, who left valuable travel diaries, and those who became excellent observers of everyday life in Kresy. Of the entire collection, I will now draw attention to only selected examples of women's egodocuments of unquestionable cognitive value.

The primary importance in the research on women's egodocuments should certainly be attributed to the documents in the Volyn Museum collection (operating since 1893 at the Volyn Church and Archaeological Society), currently stored in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kiev. This extensive collection, numbering nearly a thousand archival units within a wide chronological range, from the fourteenth to the twentieth centuries, contains unique diaries, memoirs,

¹⁰ Maria Domańska-Nogajczyk, Tomasz Wójcik, Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziemi Zabraných (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu*, vol. 1, 100–200; eidem (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziemi Zabraných (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu*, vol. 2, 119–294.

and journals of Polish women from the Eastern Borderlands¹¹. They include Zofia Łepkowska's journal from 1891–1907, in which she records the daily life of the nineteenth-century landed gentry from Volyn and Podolia with the smallest detail, and mentions well-known families of the era: Chełmiński, Grocholski, Lubomirski, Michałowski, Plater, Sobański, and Wodzicki¹². The journal is being prepared for critical edition by members of the research team (Maria Domańska-Nogajczyk, Tomasz Wójcik).

Another source of unquestionable value which researchers of women's manuscript legacies will find in the same collection of the Volyn Museum are journals of Adela Kieniewicz (1870–1935), daughter of Antoni Jodko-Narkiewicz (1843–1892), art expert, owner of the Wolica estate in the Volyn Governorate, wife of Hieronim Kieniewicz of the Rawicz coat of arms (1866–1925), social activist and landowner, born in Dereszewicze, Polesie. The journals draw attention not only with their volume (38 volumes of double-sided handwriting) and the vivid description of the life of Polish landowners in Kresy at the turn of the nineteenth and twentieth centuries, but also with their rather extensive chronological range, covering the years 1888–1915, when they were written by the author. Her autobiographical account is not only a record of the life of the landed gentry seen from the Kieniewicz estates in Dereszewicze and Bryniów, but also from her trips to Western Europe, the perspective of Paris, Vienna, Dresden, and Berlin¹³. In addition to the collection of the Volyn Museum, the Kiev archives also possess noteworthy Polish personal and family archives, including: Branicki, Hański, Giżycki, Godebski, Grocholski, Borkowski, Zamoyski, Tarnowski, Sobański, and others¹⁴.

Among the manuscript resources of the Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius one finds an interesting

¹¹ Central State Historical Archives of Ukraine in Kiev (CSHAUK), fond (f.) 2227, no. 1–992.

¹² CSHAUK, f. 2227, inv. 1, no. 987, 1–98; Maria Domańska-Nogajczyk, Tomasz Wójcik, „O listach i pamiętnikach polskich autorów z Ziem Zabrzanych z lat 1795–1918 w zbiorach Centralnego Państwowego Historycznego Archiwum Ukrainy w Kijowie”, *Wrocławskie Studia Wschodnie*, vol. 19, 2015, 217.

¹³ CSHAUK, f. 2227, inv. 1, no. 948–987; Rafał Kowalczyk, Swietłana Krawczenko, „Obraz polskiej ziemianki w listach i pamiętnikach z lat 1795–1918 znajdujących się w Centralnym Archiwum Historycznym w Kijowie (Dziennik Adeli Kieniewicz, 1888–1915, vol. 1–38)”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy*, 207–217.

¹⁴ More on this topic: Maria Domańska-Nogajczyk, Tomasz Wójcik, „O listach i pamiętnikach polskich autorów z Ziem Zabrzanych z lat 1795–1918”, 201–202.

Collection of Walentyna Horoszkiewicz, which consists of a few archival units¹⁵. It includes the autobiographical accounts of Eugenia Horoszkiewicz from 1889–1918, but above all the 1914–1915 diary of Walentyna Horoszkiewicz (1890–1949), associated with the Vilnius region, a history and literature researcher, PhD in philosophy, and the scientific secretary of the Stefan Batory University¹⁶. Another fate inscribed in the history of the Vilnius region is that of Helena Romer-Ochenkowska (1875–1947), social activist, publicist and writer, daughter of Alfred Römer (1832–1897), painter and sculptor, well-known in Lithuania, wife of Henryk Ochenkowski (1872–1925), museologist and art historian. Her memories of the period from the end of the nineteenth century to the 1920s are an example of an autobiographical record written by a socially engaged woman, initiator of folk libraries and reading rooms in the Vilnius region, as well as journalist and writer. It is also an interesting description of the life of the Polish borderland gentry¹⁷. The documents of the Römer family include the diaries of: Maria Römer, from 1864–1865; Zofia Białozorów Römer, from 1869–1870, written in Vilnius and Antonosze, in the Kovno Governorate; and the book of friendship of Antonina Sulistrowska née Karnicki, from 1824–1837¹⁸. Also, personal journals written in Vilnius and from a trip to London by Emilia Wróblewska née Beniowska, mother of Tadeusz Wróblewski (1858–1925), founder of the Vilnius Library, covering the period 1859–1886¹⁹.

Of a great cognitive value is the legacy of Helena Romańska née Kordzikowska (1845–1924), participant of the 1863 uprising, writer and educational activist, stored in the Lithuanian State Historical Archives in Vilnius, in the *Vilnius Society of Friends of Science* fond. The legacy refers to the January Uprising in Lithuania, particularly to the events taking place in the Kovno province at that time. Helena spent most of her life in the Urwisko grange near Krakinów. She was a daughter of Józef

¹⁵ Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius (WLLASV), f. 98, no. F98-158, F98-704-708, F98-699-700, F98-703.

¹⁶ Adam Wrzosek, *Horoszkiewiczówna Walentyna*, in: *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 10, (Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964), 13–14.

¹⁷ WLLASV, f. 138, no. F138-2179, F138-2199; Henryka Ilgiewicz, *Helena Romer-Ochenkowa (1875–1947)*, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy*, 475–488.

¹⁸ WLLASV, f. 138, no. F138-2062, F138-1682, F138-1700.

¹⁹ WLLASV, f. 9, no. F9-149, F9-152b, F9-183, F9-311, F9-236, F9-272.

Kordzikowski and Rachela née Dąbrowski, owners of the Rady estate, in the Poniewierski county. She was exiled to Siberia for her participation in the January Uprising, then, after returning to Lithuania, she was involved in secret teaching. In her legacy, she left source extracts, accounts of deportees and participants of the January Uprising, which she had been carefully collecting and writing down for years, as well as memoirs regarding the history of the 1863 uprising in Lithuania, entitled: *O roku 1863 w województwie kowieńskim. Garść miejscowych wspomnień przy wyciągach polskich i rosyjskich źródeł* [About the year 1863 in the Kovno province. A handful of local memories based on the extracts of Polish and Russian sources]²⁰. Vilnius collections contain numerous descriptions of the lives of the landed families, such as the several-volume diaries of Paulina Kończy née Białozor, from 1838–1898, and her correspondence stored in the *Vilnius Society of Friends of Sciences* fond²¹. Of similar value is the 1837 diary of Anna Oskierczanka, daughter of Paweł Oskierka, marshal of the nobility of the Mozyrz county²². The *Vilnius Society of Friends of Sciences* collection also contains the legacy (diary and autobiography) of Emma Jeleńska-Dmochowska (1864–1919), novelist and educational activist²³.

Researchers of the January Uprising and the post-January repressions draw special attention to the personal documents of Polish women sent to Siberia in the nineteenth century, which are represented in the collection of inventoried manuscript and printed memoirs and letters of Polish authors from the Taken Lands. As an example, let us mention the legacy of the Lithuanian family of Jamontt, who were in exile beyond the Urals, including the diaries of Scholastyka Jamontt née

²⁰ Lithuanian State Historical Archives in Vilnius (LSHAV), f. 1135, inv. 4, no. 392; Wiesław Caban, „Helena z Kordzikowskich Romańska (1845–1924) – w poszukiwaniu pamięci powstania styczniowego na Litwie”, in: Wiesław Caban, *Powstanie styczniowe. Polacy i Rosjanie w XIX wieku. Wybór studiów z okazji czterdziestolecia pracy naukowej i 65. rocznicy urodzin*, Lidia Michalska-Bracha, Stanisław Wiech, Jacek Legieć (eds.), (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2011), 245–250.

²¹ LSHAV, f. 1135, no. F1135, inv. 18, vol. 8; inv. 20, vol. 397, 398, 737; Malwina Mazan-Jakubowska, „Rodzina Medarda Kończy na zesłaniu w Wielkim Ustiu (1841–1843) w świetle korespondencji i relacji pamiętnikarskich”, *Przegląd Wschodnioeuropejski*, vol. 5, 2014, no. 1, 61–74.

²² LSHAV, f. 1135, no. F1135, inv. 20, vol. 707; Grażyna Czerniak, Jolanta Kowalik, „Anna Oskierczanka – ziemianka kresowa w świetle swojego pamiętnika”, *Meritum*, no. 5, 2015, 63–73.

²³ LSHAV, f. 1135, no. F1135, inv. 3, vol. 80; inv. 8, vol. 27.

Mokrzycka, written in the Vilnius period in 1862–1865. The collection of these documents was noticed by Prof. Wiesław Caban²⁴.

Particularly noteworthy is the legacy of Tekla Bołsunowska and Róża Sobańska née Łubieńska from the Kiev collections (Central State Historical Archives of Ukraine and the Vernadsky National Library)²⁵. The cognitive value of Sobańska and Bołsunowska's correspondence (the latter came from Podolia) cannot be overestimated when it comes to the research on charity for people deported to Siberia in the forties and fifties of the nineteenth century. The ladies founded the Care Committee whose activities covered the areas of Podolia and Volyn. While Sobańska and her charitable activity for the exiled is quite well-known in the literature thanks to the research of Prof. Wiktoria Śliwowska, Bołsunowska's activity has not been studied in depth yet, and Maria Domańska-Nogajczyk and Tomasz Wójcik are now trying to fill this research gap. They have pointed out the importance of the correspondence with requests for help (a collection of about 100 letters) addressed to Bołsunowska in 1849–1858²⁶.

Final remarks

The results of the research conducted since 2013 by an international team of researchers under the discussed NPDH project again raise the question of the status and place of the nineteenth-century women's diaries, memoirs, journals, and letters in the historian's research workshop. Women's egodocuments are a "testimony of privacy" of their authors, evidence of their state of consciousness, their attitude towards the external world and the elements constructing it; they testify to the numerous aspects of intimate, everyday, social, and political life,

²⁴ State Archives of the Russian Federation in Moscow (SARFM), fond 109, inv. 214, no. 318: Dzienniki Jamontt Scholastyki z Mokrzyckich, 1862–1865; Wiesław Caban, „Pamiętniki i listy zesłańców postyczniowych w zbiorach archiwów rosyjskich (centralnych i syberyjskich)”, *Z badań nad książką i księgozbiorem historycznymi. Polonika w zbiorach obcych*, 2017, 287–294.

²⁵ CSHAUK, f. 1271, inv. 3, no. 35, 108, 118, 122, 131.

²⁶ Wiktoria Śliwowska, „Pierwsze organizacje pomocy dla więźniów i zesłańców syberyjskich w zaborze rosyjskim (Ośrodek wołyńsko-podolski pod patronatem Ksawery Grocholskiej i Róży Sobańskiej)”, *Przegląd Historyczny*, vol. 78, 1987, 411–449; Maria Domańska-Nogajczyk, Tomasz Wójcik, „Listy Tekli Bołsunowskiej i Róży Sobańskiej jako źródło do badania postaw patriotycznych ziemianek z Podola”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy*, 501–518.

including gender equality, the burning issue of their times. Egodocuments reveal the subjective world of the authors' values, their perception, life choices and motivations, also those that made them decide to write down personal feelings and experiences. Finally, from the author's perspective, they bring closer the images of other characters inscribed in the autobiographical story and reveal a lot about interpersonal relationships. They refer us not only to the context of historical reality, but also allow us to "read" the reality contemporary to the authors. This is an undeniably important feature of egodocuments. This specific "two-layered" narrative, defined in a natural way by the historical context of the times described and the context of the "present" in which the autobiographical record was produced, broadens the field of observation and allows to raise a number of new research questions. We can attribute multiple functions to woman's egodocuments, which, despite the authors' highly individualized optics of self-perception and perception of the outside world, reveal a lot about the social context of their autobiographical narrative, which is certainly the asset of all memoir sources. The women's heritage inventoried under the NPDH project has a high cognitive value. Interestingly, and which requires special emphasis, they do not constitute a closed collection as further queries are required and more documentation work must be carried out in Polish, but mainly in foreign archives and libraries that store written Polish heritage.

Bibliography

Archival sources

Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius, f. 98, no. F98-158, F98-704-708, F98-699-700, F98-703; f. 138, no. F138-2179, F138-2199.

Lithuanian State Historical Archives in Vilnius, f. 1135, inv. 4, no. 392, no. F1135, inv. 18, vol. 8; inv. 20, vol. 397, 398, 737, no. F1135, inv. 20, vol. 707.

Central State Historical Archives of Ukraine in Kiev, f. 2227, no. 1-992, no. 948-987; f. 1271, inv. 3, no. 35, 108, 118, 122, 131.

State Archives of the Russian Federation in Moscow, f. 109, inv. 214, no. 318.

Diaries, memoirs, catalogues

- Brensztejn, Michał. *Dziennik 1915–1918. Część 1: rok 1915 i 1916, Przeniosło, Małgorzata. Przeniosło, Marek (eds.)*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2015).
- Domańska-Nogajczyk, Maria. Wójcik, Tomasz (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziem Zabrzanych (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu, vol. 3: Indeks osobowy autorów wspomnień, autorów listów i ich adresatów*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017).
- Domańska-Nogajczyk, Maria. Wójcik, Tomasz. Caban, Wiesław. Michalska-Bracha, Lidia (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziem Zabrzanych (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu, vol. 1: Pamiętniki rękopiśmienne i drukowane*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017).
- Domańska-Nogajczyk, Maria. Wójcik, Tomasz. Caban, Wiesław. Michalska-Bracha, Lidia (eds.), *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziem Zabrzanych (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu, vol. 2: Listy rękopiśmienne i drukowane*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017).
- Moje wspomnienia w Massalanach spisane. Pamiętniki Jana ordynata Bispinga 1842–1892*. Pająk, Jerzy. Szczepański, Jerzy (eds.), (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017).
- Nowak, Mariusz (ed.), *Polacy z Wilna i ze Żmudzi na zesłaniu. Pamiętnik Józefa Bogusławskiego i księdza Mateusza Wejta*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2016).
- Pamiętnik Emila Dybowskiego*. Brus, Anna (prep.), (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017).
- Przeniosło, Małgorzata. Przeniosło, Marek (eds.), *Wilno i Wileńszczyzna w pamiętnikach z lat pierwszej wojny światowej (Materiały ze zbiorów wileńskich i londyńskich)*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2014).
- Romer, Seweryn. *Wspomnienia spisane w 1863 roku*, Bairašauskaitė, Tamera (ed.), (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017).
- Wiech, Stanisław (ed.), *Nieznane listy z Ziem Zabrzanych*, (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2016).

Witort, Jan. *O syberyjskim zesłaniu i rusyfikacji Żmudzi*, Caban, Wiesław. Szczepański, Jerzy (eds.), (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017).

Books and articles

Caban, Wiesław. „Pamiętniki i listy zesłańców postyczniowych w zbiorach archiwów rosyjskich (centralnych i syberyjskich)”, *Z badań nad książką i księgozbiorem historycznymi. Polonika w zbiorach obcych*, 2017, 287–294.

Caban, Wiesław. „Helena z Kordzikowskich Romańska (1845–1924) – w poszukiwaniu pamięci powstania styczniowego na Litwie”, in: Wiesław Caban, *Powstanie styczniowe. Polacy i Rosjanie w XIX wieku. Wybór studiów z okazji czterdziestolecia pracy naukowej i 65. rocznicy urodzin*, Lidia Michalska-Bracha, Stanisław Wiech, Jacek Legieć (eds.), (Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2011), 245–250.

Caban, Wiesław. „Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziem Zabrzanych – charakterystyka projektu naukowego Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki – stan realizacji i perspektywy badawcze”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrzanych – rola i miejsce w badaniach historycznych*, (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017), 13–22.

Chorażyczewski, Waldemar. Pacevičius, Arvydas. Roszak, Stanisław (eds.), *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015).

Czermińska, Małgorzata. *Autobiograficzny trójkąt. Świadectwo, wyznanie i wyzwanie*, (Kraków: Universitas, 2000).

Czerniak, Grażyna. Kowalik, Jolanta. „Anna Oskierczanka – ziemianka kresowa w świetle swojego pamiętnika”, *Meritum*, no. 5, 2015, 63-73.

Domańska-Nogajczyk, Maria. Wójcik, Tomasz. „O listach i pamiętnikach polskich autorów z Ziem Zabrzanych z lat 1795–1918 w zbiorach Centralnego Państwowego Historycznego Archiwum Ukrainy w Kijowie”, *Wrocławskie Studia Wschodnie*, vol. 19, 2015, 199–219.

Domańska-Nogajczyk, Maria. Wójcik, Tomasz. „Listy Tekli Bołsunowskiej i Róży Sobańskiej jako źródło do badania postaw patriotycznych ziemianek z Podola”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrzanych – rola*

- i miejsce w badaniach historycznych*, (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017), 501–518.
- Ilgiewicz, Henryka. „Helena Romer-Ochenkowa (1875–1947)”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrzanych – rola i miejsce w badaniach historycznych*, (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017), 475–488.
- Karolczak, Kazimierz (ed.), *Pamiętniki, dzienniki i relacje jako źródła do badań historycznych XVIII–XX wieku*, (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2011).
- Każmierska, Kaja (ed.), *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, (Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS, 2012).
- Każmierska, Kaja. „Badania biograficzne w naukach społecznych”, *Przegląd Socjologii Jakościowej*, vol. 9, no. 3, 2013, 6–10.
- Kowalczyk, Rafał. Krawczenko, Swietłana. „Obraz polskiej ziemianki w listach i pamiętnikach z lat 1795–1918 znajdujących się w Centralnym Archiwum Historycznym w Kijowie (Dziennik Adeli Kieniewicz, 1888–1915, vol. 1–38)”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrzanych – rola i miejsce w badaniach historycznych*, (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017), 207–217.
- Lejeune, Philippe. *Wariacje na temat pewnego paktu o autobiografii*, (Kraków: Universitas, 2001).
- Mazan Jakubowska, Malwina. „Rodzina Medarda Kończy na zesłaniu w Wielkim Ustiugu (1841–1843) w świetle korespondencji i relacji pamiętnikarskich”, *Przegląd Wschodnioeuropejski*, vol. 5, no. 1, 2014, 61–74.
- Michalska-Bracha, Lidia. Caban, Wiesław. „Memoirs and Letters of Polish Authors from the Western Krai (Lithuania, Belarus, Ukraine) from the period of 1795–1918”, *Respectus Philologicus*, no. 33, 2018, 111–120.
- Molik, Witold. „Jak daleko można masakrować zasady edytorstwa dziewiętnastowiecznego pamiętnikarstwa?”, in: Wiesław Caban, Lidia Michalska-Bracha (eds.), *Polskie dziewiętnastowieczne pamiętniki i listy z Ziem Zabrzanych – rola i miejsce w badaniach historycznych*, (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017), 23–30.
- Pomorski, Jan. *Homo Metahistoricus. Studium sześciu kultur poznających historię*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2019).

- Sikorska-Kulesza, Jolanta (ed.), *Edytorstwo źródeł XIX wieku. Problemy teoretyczne i praktyka edytorska*, (Warszawa: Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 2016).
- Śliwowska, Wiktoria. „Pierwsze organizacje pomocy dla więźniów i zesłańców syberyjskich w zaborze rosyjskim (Ośrodek wołyńsko-podolski pod patronatem Ksawery Grocholskiej i Róży Sobańskiej)”, *Przegląd Historyczny*, vol. 78, 1987, 411–449.
- Wrzosek, Adam. *Horoszkiewiczówna Walentyna*, in: *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 10, (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964), 13–14.